

LIBRIS

We know
books

Zülfü Livaneli
**PE SPINAREA
TIGRULUI**

Traducere din turcă și note de
MARIA MIU

HUMANITAS
fiction

28 aprilie 1909

Prima noapte de surghiun la Salonic – Înghețata
de la miezul nopții – Halucinația sultanului –
Traviata

În noaptea aceea întunecată, al treizeci și patrulea sultan al Imperiului Otoman și califul lumii musulmane, Abdul-Hamid II, se împinse cu pumnul drept în podea și, încercând să se apuce cu stânga de ceva, dădu de un obiect moale. Se strădui să se ridice, sprijinindu-se de acel obiect. Îl dureau brațul, piciorul și șoldul. După ce se îndreptă de-a binelea, se căută în buzunarul puloverului după brichetă; flacăra acesteia luminează o parte din cameră, dar penumbra îi spori îngrijorarea. Întâi se uită la obiectul de care se apucase. Era un fotoliu de catifea, a cărui culoare nu se putea ghici bine în întuneric, pereche cu cel din fața lui. Deodată, ca un fulger care-i zgudui trupul bătrân din cap până-n picioare, sultanul își aminti totul. Nu se afla în palatul său de la Istanbul; orașul în care se trezise zilnic, de treizeci și trei de ani, era foarte departe. Era prizonier într-o cameră dintr-un conac din Salonic. Ridică bricheta și privi în jur; mișcând brațul, văzu tavanul înalt, ferestrele cu obloane, parchetul maro și cele două fotolii. Erau lipite, formând un pat, și nu așezate cum ar fi fost firesc, unul lângă altul.

Pe sultan îl cuprinse un sentiment ciudat. Era înfometat și singur în această cameră străină. Fiicele, fiii, soțiile și

servitorii lui trebuie că dormeau pe podelele goale din camerele conacului. După ce fuseseră aduși aici, și soldații încuiaseră ușa dublă, masivă, rămăseseră în picioare în salonul mare și gol în care exista doar o masă de dineu. Se așezaseră pe jos, stânjeniți și să se uite unii la ceilalți. Apoi fiica cea mare văzuse într-un colț două fotolii uitate. Erau mari și grele, tapitate cu catifea verde închis. Cu ajutorul fetelor, slugile le-au dus în camera din stânga și le-au pus față în față, spunându-i:

— Măria Ta, odihnește-te aici, și dimineată te vei simți mai bine. Soldații Măriei Tale nu te-ar fi lăsat în condițiile astea, dar probabil nu au avut timp să se pregătească așa cum se cuvine.

Fix atunci auzi deschizându-se ușa imensă a conacului cu trei etaje și un ofițer intră, însoțit de soldați care aduceau lămpi. O intrare atât de dură, că zdruncină nervii bătrânului sultan, care trăise toată viața cu teama de a fi asasinat. Sunetul cizmelor reverbera în conac, lumina lungă umbrele și le proiecta pe pereți, iar felul aspru în care soldații se uitau la el și la familia lui, în contrast cu expresia relativ civilizată a comandantului, îi spunea că venise ceasul din urmă. Poate aveau să-i împuște pe toți aici, poate că obiceiul de a nu vărsa sânge imperial era și el de domeniul trecutului, la fel ca toate celelalte. Observă că toți copiii făcuseră un pas în față, ca pentru a-l proteja. Soțiile, cele trei fiice și fiul cel mare se puseseră scut în fața lui. Comandantul, înțelegând situația, spuse:

— Domnule, v-am adus mâncare și apă.

Soldații din spatele lui așezară o tavă imensă pe masa rămasă în mijlocul salonului precum o întruchipare a singurătății.

— Vă rog să ne iertați, venirea dumneavoastră a fost atât de bruscă, încât nu am avut timp să pregătim conacul.

A fost reședința lui Robillon Pașa; i s-a ordonat să plece și a luat cu el toată mobila. Măine sperăm să vă aducem niște paturi de la hotel, continuă comandantul. Părea să fie impresionat de situația familiei imperiale, dar ceilalți continuă să-i privească cu ostilitate.

— Fie ca totul să vă meargă din plin, domnule ofițer! răspunse sultanul. Allah să vă binecuvânteze. Cum ziceați că vă numiți?

— Ali Fethi, domnule. Am venit de la Istanbul și sunt responsabil de domnia voastră. Mâncarea mi s-a spus că a fost gătită la cel mai bun restaurant din Salonic, Pastaciyan, spuse comandantul.

Mai bine n-ar fi spus-o, căci asta declanșă din nou binecunoscuta lui paranoie imperială, iar fricile îi reveniră în minte. *Se gândesc, așadar, să ne otrăvească*, îi trecu prin minte. Nu putea să mănânce, dar nici nu putea refuza mâncarea. Trebuia să găsească imediat o soluție.

— Domnule comandant, din păcate sunt deranjat la stomac și n-aș putea mânca ce-mi oferiți. Oare mi-ați putea aduce niște iaurt și apă minerală?

Pe fața smeadă a ofițerului trecu o urmă de surpriză, dar acceptă cererea sultanului. Le porunci celor care îl însoțeau să aducă iaurt și apă minerală.

Soldații aduseră ceea ce li se ceruse în pas alergător. Sultanul se uită bănuitor la iaurtul din vas și la sticla nedesfăcută de apă minerală și se gândi că n-aveau cum să fi amestecat otrava atât de repede. În plus, comandantul inspira încredere, așa că le mulțumi. La plecare acesta îl mângâie pe creștet pe mezinul sultanului și îi șopti ceva. Faptul că Zülfet *kalfâ*¹, care fusese mai aproape, le-a zis că bărbatul spusese

1. Titlu onorific în ierarhia haremului, purtat de slujnicele che-lăresei.

„biet puiul“ a ajutat ca familia sultanului să capete încredere și să se apropie de comandant în perioada următoare.

După ce se încuiaseră ușile, copiii flămânzi dădură fuga la tavă și ridicară unul câte unul capacele de pe farfurii. Dezamăgire mare! Majoritatea farfuriilor erau goale, unele aveau niște iaurt și câteva bucăți de pâine, dar – lucru curios – găsiră multă înghețată cu smântână. Oare cui îi trecuse prin cap să ofere înghețată familiei imperiale înfometate, care, cu o zi înainte, fusese luată pe nepusă masă din palat și adusă cu trenul de la Istanbul? În mod clar ofițerul cel sincer nu avea cunoștință de asta. Doar fusese politicos și respectuos când, la mulțumirile sultanului, făcuse o plecăciune, deși se văzuse că nu toți soldații erau de acord cu el. Revoluționarii, comitagi și ofițerii filofrancezi își urau sultanul pe care îl considerau drept sursa tuturor relelor. Poate chiar în propria armată să fi avut mai mulți dușmani decât prieteni. Altfel n-ar fi intrat ei în oraș pe când stătea el liniștit în palat, să înăbușe, chipurile, o revoltă, ca apoi să-l de-troneze și să-l trimită pachet la Salonic.

Copiii înmuieră puțină pâine în iaurt și, în timp ce se îndreptau spre înghețată, sultanul strigă:

— Opriți-vă! Să nu mâncați din înghețată.

Cu siguranță era otrăvită, altfel de ce ar fi adus atâta înghețată? Din ce alt motiv să fi trimis ceva atât de nepotrivit? Toți s-au oprit și și-au retras mâinile, dar sultanul a văzut că fiul cel mare îl privea cu gura mănjită de urme albe de înghețată. *Vai, a murit, s-a dus prințul meu!* și-a spus în barbă. Copilul se speriasă, dar nimănui nu-i trecuse prin cap că ar putea fi otrăvită. Ciudat era că nu li se aduseseră și tacâmuri. Nu aveau cu ce să mănânce. De aceea prințul își înfipse degetele în înghețată. Și ceilalți crezuseră că tatăl lor se supăraseră pe ei și de aceea strigase „Opriți-vă!“.

La urma urmei, erau civilizați, crescuseră la palat, învățaseră bunele maniere și protocolul, luaseră lecții particulare de pian, canto, franceză și italiană. De unde să se fi pricopsit cu obiceiul acesta de a mânca înghețata cu mâna?

Sultanul îi privi pe toți și se hotărî să nu spună nimic. Oricum băiatul deja mâncase, ce va fi va fi. Nu mai avea sens să-l sperie acum, poate că grijile îi erau nefondate. Se retrase încet spre camera ce îi fusese pregătită, ținând în mâini vasul cu iaurt și sticla verde de apă minerală nedesfăcută. Oprindu-se în ușă, le zise familiei și slugilor:

— Noapte bună! Allah știe ce-i mai bine și ne va ocroti. Măine o să fie mai bine.

Peste treizeci de persoane, inclusiv copiii, îi urară politicos „Noapte bună!“ sultanului și, după ce acesta închise ușa, se apucară de mâncat înghețată cu mâinile, întâi familia, și mai apoi slugile.

Sultanul mănca iaurtul cu partea boantă a briceagului pe care-l avea mereu în buzunar și tot cu ajutorul lui își deschise sticla de apă minerală și-și potoli setea. Apoi se ghemui pe cele două fotolii împreunate. De fapt, la palat – în special ziua, după masă – se întindea prin te miri care încăpere, pe unul dintre șezlongurile de-acolo, căci nu-i plăcea patul. Uneori dormea chiar sub pat. Fusese ciudat să-i vadă pe copii mâncând înghețată cu mâna, în ciuda educației lor severe. La palat, nici pisica de Angora albă ca zăpada n-ar fi mâncat ceva ce nu i s-ar fi dat cu furculița. Așa de nobil era animalul. Cu toate acestea, văzuse atâtea la viața lui, încât știa că foamea te poate împinge la orice. Într-un război fără sfârșit, omul și-ar mânca și încălțările. Dar el se îngrijise ca soldații săi să nu rămână fără rații.

— Fie ca Domnul să nu pedepsească pe nimeni cu foamea! mormăi el.

Ura războiul, dar, cu toate acestea, de îndată ce se urcase pe tron se trezise prins în războiul nimicitor cu rușii¹. Deși n-ar fi recunoscut, sultanul se gândea din când în când că acest război distrusese în asemenea hal armata și imperiul, încât nu aveau să-și mai revină și se apropiiau de ultimele zile. El însuși întârziase această ultimă suflare prin manevre politice. *Eu sunt politician, nu soldat*, se gândi. *Ce nevoie a fost de război? Mă făcuseră să cred că armata era în bună stare, dar iată că n-a fost așa. Mai bine aș fi vorbit cu țarul, să nu fi intrat în război. Totul se rezolvă prin diplomatie.*

Avea multe calități cu care să se mândrească, dar aceasta era cea pe care o aprecia cel mai mult. Pacea îl călăuzise mereu, și rezolvase problemele și cu rușii, și cu francezii, și cu britanicii, și cu austriecii. Fuseseră unele tulburări interne, dar cum să guvernezi atâtea nații diferite? Îi veni din nou în minte pisica care ar fi preferat să moară de foame decât să nu fie servită cu furculița. Îi era dor și de ea, și de papagalul cel deștept, și de câinele pe care-l înduplecase să-l iubească. Era foarte mândru de conviețuirea acestor trei creaturi sub supravegherea lui și o dădea mereu drept exemplu.

— Uite, spunea el, dacă aceste animale, care în mod normal ar trebui să se sfâșie între ele, pot conviețui, de ce n-ar putea și oamenii?

Erau multe de învățat de la pisica care nu ataca papagalul și de la câinele care nu ataca pisica, în pofida instinctelor lor primare. Iată la ce servește echilibrul adus de un conducător. La urma urmei, conducătorul era tatăl, iar atâtea popoare diferite – copiii. Așa cum un tată bun asigură echilibrul și face dreptate în rândul copiilor săi, tot așa și el, timp de treizeci și trei de ani, păstrase armonia între musulmani, ortodocși, evrei și catolici.

1. Războiul Ruso-Turc din 1877–1878.

Adesea gândea așa, plăcându-i să se laude pentru meritele sale, poate și pentru că nimeni altcineva nu o făcea. Dar chiar în clipa aceea, ca o muscă bâzâind în ceafa lui, un gând al cărui rost nu-l putea desluși se învârtea neîncetat, îl neli-niștea și arunca o umbră peste starea de profundă mulțumire de sine în care era pe punctul de a pătrunde. Ce putea fi oare? Reluând pas cu pas tot ce-i trecuse prin minte, ajunse la vorbele despre tată și copii, și atunci își aminti dintr-odată: ce se întâmplase, oare, cu cei care mâncaseră înghețată în salon? Cum nu se auzise nici un țipăt, nici un strigăt de durere, probabil că nimic.

— Slavă Domnului! rosti el în gând.

Se întinse din nou pe fotoliile unite. Obloanele închise pe dinafară îi dădeau un sentiment de siguranță. Dacă ar fi putut, ar fi pus să i se aducă uneltele de la palat: în fond, era priceput în ale lemnului – făcuse multe piese de mobilier, dulapuri, mese și biblioteci cu rafturi și sertare secrete, precum și cuferे cu cifru, pe care nu le putea deschide nimeni, ba mai mult, găsise și o modalitate de a închide ferestrele imense ale palatului din interior. Oare chiar putea avea încredere în cei care-l detronaseră, spunându-i că viața nu-i e amenințată? Poate că motivul pentru care îl aduseseră atât de departe, la Salonic, fusese tocmai ca să nu riște o revoltă populară, în cazul în care l-ar fi executat la Istanbul. Altfel, uciderea sultanului într-un conac din Salonic, mai ales dacă fapta era tănuită, ar fi fost doar un zvon, chiar și pentru cei mai creduli. Cu cât se gândea mai mult, cu atât credea mai tare în raționamentul acela sinistru. Cu siguranță fusese adus aici împreună cu familia pentru a fi executați. Altfel, n-ar fi fost mai simplu să-i mute în Palatul Çırağan de pe malul Bosforului, care era mult mai aproape de Palatul Imperial¹?

1. Palatul Dolmabahçe, reședință a sultanilor Imperiului Otoman.

Nu-l ținuse oare și el pe fratele lui detronat, Murad, tot acolo în toată această perioadă? Murad nu avea voie să iasă din palat, o soartă care nici pe el nu l-ar fi deranjat. Oricum nu ieșise niciodată din palat. Într-o perioadă tulbure, plină de atentate, ce ar fi mai rațional decât să-ți construiești o colivie magnifică, de bun gust? Ar fi putut trăi la fel de bine în Palatul Çırağan. Și totuși, îi luaseră ca din oală și îi trimiseseră la Salonic cu un tren privat. Era și orașul acesta proprietatea lui, aparținea familiei imperiale, dar nu era Istanbulul.

Pe măsură ce se gândea la asta, pică din nou în paranoia imperială. Nu mai avea nici o îndoială că fusese adus aici pentru a fi ucis. Curând aveau să intre pe ușă, să-i pună ștreangul de gât. Îi tremurau mâinile și picioarele de frică, iar limba și cerul gurii îi erau uscate. Se ridică, bâjbâi după sticla pe care o pusese lângă fotolii, bău o gură de apă minerală, aprinse apoi bricheta și privi prin cameră. Se duse la ușă și ascultă, dar de dincolo nu se auzea nimic. Oare îi executaseră familia înainte să-l execute pe el? Se ducea când la fereastră, când la ușă și pândea. Ascultând la fereastră, i se păru că aude pași și vorbe în grădină. Soldații puși de pază, probabil, care patrulau în grădină, dar dacă nu era așa?

— Ușa, se gândi el, în timp ce inima-i bubuia. Ușa este cel mai periculos loc.

Împinse unul din fotolii în spatele ușii. Fu nevoit să stingă bricheta, căci îi trebuiau ambele mâini pentru această treabă. Încercând să nu facă zgomot, reuși să împingă fotoliul prin întuneric și-l sprijini de ușă. Apoi, trăgând cu putere de cel de-al doilea fotoliu, îl împinse cu putere în primul.

Rămăsese fără suflare. Dacă ar fi avut punga de medicamente, ar fi putut măcar mirosi niște săruri, dar nu avea nimic la el, nici măcar apa de colonie marca Atkinson de

care nu se despărțea niciodată. N-avea decât sacul galben pe care i-l îndesase în mână flică-sa, când îi scosese din palat, și-i spusese:

— Tăticule, asta-i apa dumatăle.

De fapt, în sac să aflau lucruri mai valoroase decât apa, dar acum nu-i foloseau la nimic. Aurul, rubinele, toate bijuteriile din lume, diamantele orbitoare din India și Africa nu-i puteau fi de folos acum. Era un miracol că biata copilă reușise să salveze sacul de bandiții care-i invadaseră palatul.

Ar fi vrut să-și sărute pe frunte fiica care-i întinsese sacul galben, dar nu se cădea a-și arăta public afecțiunea. Apoi – Doamne ferește! – cineva s-ar fi putut întreba ce e în geantă. De fapt, cu toată graba cu care fusese expulzat din palat, reușise să adune o mică avere cu care să-și întrețină familia. În ultima clipă, mai luase o geantă cu bijuterii, aur și bani, dar care îi fusese smulsă de un servitor, cu pretextul de a-l ajuta la cărat, și care ulterior dispăruse. Evenimentul îl întristase atât de tare pe sultan, mai cu seamă că-l lămură asupra trădătorilor din palat, încât paranoia imperială nu mai părea un moft. Nimănui nu i s-a părut ciudat că sacul era închis. Pentru că toată lumea știa că împăratul era atât de speriat de a fi otrăvit, că nu bea niciodată apă decât din sticle sigilate, pe care le păstrau într-un sac special, și nu s-ar fi atins vreodată de apă sau de vreun medicament din vreo sticlă deschisă. Era conștient de bârfele despre paranoia imperială, atât cele din palat, cât și cele din ziarele străine, dar nu părea că îi pasă. Pentru că, dacă i-ar fi spus doar „paranoia”, ar fi fost greșit, însă „paranoia imperială” era corect. Într-o epocă precum aceea, ce putea fi mai firesc decât un împărat care se temea pentru propria viață? Ziarele franțuzești îi ziceau *paranoia impériale*. Chiar așa, *paranoia impériale*. Îi venea să-i întrebe pe fiecare în parte: